

Nagy Olga: Újabb paraszt dekameron

A SZERELEMRŐL ÉS A HÁZASSÁGRÓL

Hat évvel ezelőtt, ugyancsak a Magvető Kiadó gondozásában jelent meg Nagy Olga Paraszt dekameron című kötete, a szerző által „népi tényirodalomnak” nevezett remek elbeszélések gyűjteménye. Alcíme is volt: Válogatás széki tréfákból és elbeszélésekből. Tárgyválasztásában tehát a reneszánsz író valóságérzékenysége, az életet mindenestől vállaló nyers őszintesége volt Nagy Olga példaképe. Kiváltképpen azt a felfedezést köszönhette Boccacciónak, amelyet mottónak is választott s amelyet a népköltészet e sajátos műfajában is megtalált; a derűt, a vidámságra éhezést a nehéz helyzetekben is: „És valamint a vidámság határán ott leskelődik a fájdalom, éppúgy a gyötrelmek határán ott várakozik az öröm.” A rövid, csattanós történetek az emberélet állomásait követik gyermekkortól a halálig: a fájdalmak és örömek egymást váltó rendje szerint.

Már ebben a kötetben megnyilatkozott Nagy Olga különös képessége, amellyel a folklórelenségek mögé képes látni s értelmezni, értékelni tudja azt a fajta emberi magatartást, amely áttételesen vagy közvetlenül, ezekben az elbeszélésekben, tréfás vagy éppen szomorú történetekben megnyilvánul. A Paraszt dekameronban is, alig néhány kivételtől eltekintve, a népköltészeti típusmutatókból hiányzó, folkloristák által nem, vagy csak elvétve jegyzett elbeszélések kaptak helyet. Ezek nagyobb része az „igaz történetek” műfajába sorolható. A mindennapok költészete ez, egy falu, a hajdani mezőváros, Szék „pletykakronikája”. Olyan esetek elbeszélése, amelyek a közönségestől eltérnek, elmondásra, majd továbbmondásra méltónak ítéltettek. Akik a társadalom elvárásait, az elfogadott erkölcsi normákat vagy alulteljesítették, vagy merészen áthágták, „különössé” váltak, esetüket szájára vette a falu, s ötven év múlva is beszélte. Ez, a valóságot a különösség felől megközelítő népi elbeszélő kultúra a folklorisztika érdeklődését is felkeltette, de mindmáig csak szerény eredményeket tud vizsgálatáról a szaktudomány felmutatni. (Az egyetlen idézhető tanulmány: S. Dobos Ilona: Az „igaz” történetek műfajának kérdéséről. Ethnographia LXXV. 1964. 2. 158—217.)

Ebből a kötetből sarjadt a kiváló kolozsvári folklorista mostani, újabb dekameronja, amely témájában — szerelem és házasság — jobban megközelíti előképét, Boccaccio művét. A téma tehát leszűkült, a gyűjtőterület kitérte: a széki mesék mellé odakerültek a Görgény-üvegcsürön, Marosszentkirályon, Havadon és a romániai magyar nyelvterület más pontjain gyűjtöttek is. Nagy Olga saját gyűjtései mellé válogatott mások kéziratok anyagából s jó néhány szöveget munkatársával, Vöő Gabriellával közösen gyűjtött.

Közhelyszámba megy az a megállapítás, hogy napjainkban, amikor a „klasszikus” mesék, a tündérmesék már jószereivel elnémultak az élő népköltészetben, az úgynevezett kispikái műfajok: mondák, tréfák stb. még mindig élnek a maguk hagyományos, szájról-szájra szálló életét. A folklorista tehát egy kissé kényszerítve is érezheti magát, hogy a folklorisztika szerint csúcspontot megtestesítő mesék világáról lemondva „alászálljon” s beérje a látszólag igénytelenebb, értéktelesebb alkotásokkal.

Nagy Olga esetében ez másképpen van. Erdélyben még találkozhat, találkozott is, tündérmeséket mesélő, művészi szinten alkotó mesemondókkal. Tanulmánykötetei (Hősök, családok, ördögök. Esszé a népmeséről. Kriterion, Bukarest, 1974 és A táltos törvénye. Népmese és esztétikum. Kriterion, Bukarest, 1978) bizonyítják, hogy kezében a kulcs a népmese sok szempontú vizsgálatához is. Már a Paraszt dekameron igaz történeteinek válogatásakor rendkívüli vonzódást áruult el azoknak az embereknek a világa iránt, akik között élt, gyűjtött. És az igaz történetekben, a humoros, erotikus mesékben, tréfákban közvetlenül vallanak a mesélők

magukról, a falvak mindennapi életéről, íratlan szabályok és elvárások működéséről, értékekről és azok megítéléséről, mint a népköltészet más műfajaiban, mint például a tündérmesében. Közvetlenebbül, ugyanakkor a költészet eszközeivel, amely a mindennapi közlésnél többet képes mondani, általánosít, tipizál, gúnyol — méghozzá milyen árnyaltan! — fokoz, akár az abszurditásig s így az emberi élet egészen sajátos vetületét nyújtja.

Az Újabb paraszt dekameron ennek az életközeli költészetnek kívánja megadni a rangját, Boccaccio szellemében, aki értéket látott az ő korában is népszerű, vaskos realitást vállaló tréfákban. Pajzán históriákat olvashatunk a szerelemről: párválasztásról, férjhezmenendők és házasulandók eseteiről, a házastársak egymáshoz való viszonyáról, hűtlenekekről és csapodárokról, a szerelemben való járatlanságról és az abban való telhetetlenségről.

A kötetet szerelmes levelek nyitják. Ez a naiv, bájos költészet, amely természete szerint írásban terjedt, hiányzik az eddigi folklórgyűjteményekből. Egymástól másolgatták leányok, legények és küldözgették a távollevő kedvesnek, rendszerint a katonaság ideje alatt. Névtelen szerzőik sablonokból építgették érzelmesre, érzelgősre, kihagytak belőle minden személyes közlendőt. Nagy Olga belülről ismeri a falusi életet, tudja, hogy mindennek rendje, pontosan meghatározott szerepe van. Az ilyen kifinomított, eszményire csiszolt mintaköltészet fontos szerepet kapott abban a konvenciórendszerben, amelyben ezek a fiatalok éltek. A búcsúzó, válást bejelentő levelek „elbocsátó, szép üzenetek”, noha a valóságban egyáltalán nem így zajlott le egy-egy szakítás. Nagy Olga tudja, hogy ezekre éppen azért volt szükség, hogy megkönnyítsék a szerelmesek dolgát, megadják az udvarlás és a házasság előtt elválás szabadságát, ne maradjon az írásos emlékből semmi kompromittáló: a párválogatás nehézségein következmény, harag, neheztelés nélkül essen át az ifjú leány, legény. Csak annyi üzenetet közvetítsenek a sablonok, amennyire szükség van.

A szerelmes levelek idealizált világa ellentétje a többi szöveg nyers realizmusának. Átmenetet a rímes vőfélyszónoklatok jelentenek. Házassági tanácsok fogalmazódnak meg bennük, éppúgy, mint az abszurd tréfákban. Bugyuta házaselekről szólnak más esetek: az ügyetlenség, élheterlenség nagy vétek a falusi életben, elveszett az, akinek nincs magához való esze. Az illet ki kell kacagni, meg kell semmisíteni az abszurditásig fokozott gúny eszközeivel. Hasonlóan bánik el a tréfa a lustákkal is. A makrancos asszonyokat is elítéli a falusi vélemény: asszonyi akaratságnak, különösen akaratoságnak helye nincs, a keszkenyő nem elébbrevaló, mint a kalap! A csattanó rendszerint a feleség alapos elnápángolása, aminek utána természetesen megjuhászodik. Örök téma az asszonyi csalfaság is, amely másképp ítéltetik meg, mint a férfiak ugyanilyen természetű kilengése.

A kötet vége felé egyre inkább olyan történetek állnak, amelyek a kényesebb ízlésű olvasó számára talán nehezen elfogadhatók. Nagy Olga pontosan helyére teszi ezt a fajta erotikát: ha ismerni akarjuk a világot, erről is tudnunk kell. Szókimondó, mindent néven nevező, nyersen fogalmazott históriák telhetetlen szeretőkről, parázna vénasszonyokról, ügyetlen szerelmesekről. Hol megbocsátó a gúny, hol kérlelhetetlen, aszerint, hogy a paraszti erkölcs mit tartott bűnnek, mit nem. Az öregek szerelmi vágya iránt Nagy Olga szerint megbocsátó a tréfa, természetesnek fogadják el, de illőnek nem tartják, tehát komikussá válik. Élmény ezeken a tréfákon keresztül beelátni egy olyan társadalomba, amelyről egyre inkább már csak távoli híradásaink lesznek. S mivel emberek vagyunk, semmi sem lehet tőlünk idegen, ami emberi, el kell tehát fogadnunk az emberi élet egyik lehetséges módjának azt a világot is, amelyet ezek a tréfák hoznak közel hozzánk. (Magvető.)

NAGY ILONA